

Forskning.no 23. mars 2013

(<https://forskning.no/universitetet-i-oslo-alkohol-og-narkotika-menneskerettigheter/rusmisbrukere-sorteres-bort/643769>)

- Rusmisbrukere sorteres bort

Samfunnets syn på rusmisbrukere som kriminelle og uønskede personer i det offentlige rom har store konsekvenser for hvordan de behandles.

Universitetet i Oslo

Jorunn Kanestrøm

kommunikasjonsrådgiver

«Norunn fikk et akutt anfall av angst. Hun ringte sosialkuratoren og bad om hjelp. Kuratoren ringte legevakta. Etter kort tid kom to politibiler og en ambulanse. De stormet inn i Norunns leilighet og tok henne med tvang med til legevakta. Der ble hun lagt på magen med håndjern på ryggen mens to vektere passet på henne. Etter å ha ligget der en stund kom legen og sa at hun kunne gå. Og det var det».

Legevakta, Slottsparken, kjøpesentre og trafikknutepunkter er eksempler på offentlige rom som de fleste av oss oppholder oss i med den største selvfølge.

I teorien har vi alle anledning til å bruke de offentlige rommene i Oslo. Men i praksis er det ikke slik. Det som for noen fremstår som en verden av muligheter, fremstår for andre som en verden av forbud, påbud og stengsler.

Ny forskning viser at rusmisbrukere i stor grad opplever å bli ekskludert fra de rommene der folk flest ønskes velkommen inn. Når de også stemples av samfunnet som kriminelle, opplever de også å bli behandlet annerledes enn resten av samfunnet.

Makten i byen

Norunns opplevelser på legevakta skildres i Ida Nafstads doktorgradsavhandling. Forskeren har fulgt seks personer over en periode på to til fire år; Ine, Jørgen, Kristoffer, Norunn, Robin og Truls. Alle har brukt narkotiske stoffer som heroin og amfetamin i store deler av sine voksne liv.

Nafstads forskning viser at narkotikalovgivningen, vektere, hjelpeapparatet og forbrukskulturen har stor betydning for hvordan rusbrukere opplever og bruker offentlige rom.

Offentlige rom

Med begrepet «offentlige rom» menes rent offentlige områder som gater, parker og plasser, og privatoffentlige rom som kjøpesentre, butikker og kafeer.

Et felles kjennetegn er at de er alminnelig tilgjengelige for befolkningen.

Hun beskriver hvordan møtene mellom dem og det offentlige rom er, og hva de forteller om maktforhold i byen. Hun viser også hvilken betydning maktforhold har for rusbrukernes opplevelse av seg selv og egne muligheter.

Skitten og uønsket?

Krenkende møter med politi, vektere, helsevesen og handelsstanden er dagligdags for rusmisbrukere. I tillegg krenkes de av forbipasserende som skjeller dem ut, tar på dem og spør dem ut. De opplever at grensene rundt eget privatliv og kropp ikke blir respektert i samme grad som folk flest.

«Jo mer sliten man ser ut, jo verre behandling får man gjerne av vektere. Alt henger sammen med hvordan man ser ut.» (Robin)

- Rusbrukerne bærer med seg en kropp som signaliserer kriminalitet. Det gjør at de alltid er i risikozonen for kontroll, ekskludering og ubehagelige opplevelser. De som har dette utseendet opplever seg uønsket og unngår steder, forteller Nafstad.

Å bli stemplet som uønsket og kriminell gjør en stor forskjell. Hvem vil ha en kriminell inn på restauranten? Det har betydning for hvordan de blir møtt i helseapparatet, av vektere og politi.

- Lovgivningen og holdningene til dem som kategoriserer rusbrukerne som kriminelle sprer seg i hele samfunnet. Dette former også hvordan rusbrukerne opplever seg selv, sier forskeren, og fortsetter:

- De opplever seg som uønskede mennesker og tilpasser seg sine valg og strategier ut fra at de er uønsket: «Jeg er jo ikke et menneske som kan gå her.»

Vonde opplevelser

Nafstads avhandling formidler flere vonde historier.

«Heroinavhengige Truls var lagt inn på Gatehospitalet på grunn av to blodpropper og flere infeksjoner. De innlagte får metadon, men Truls smuglet likevel inn hasj. Siden det strider med regelverket måtte han forlate Gatehospitalet. Truls hadde da støttestrømper fra tåspissen og helt opp til lysken, og måtte sette sprøyter med medisin i magen mot blodpropp hver dag. Han hadde to betente kuler i halsen og operasjonssår. Han var livredd.»

Narkotikalovgivningen har, ifølge forskeren, store og til dels alvorlige konsekvenser for mennesker som er avhengige av narkotiske stoffer.

- Det er de svakeste menneskene i samfunnet den rammer hardest, de fattige og utslåtte. De blir mer fattige, mer ekskludert, mer utslåtte og mer stigmatiserte. Rusbrukernes møter med politiet viser tydelig makten i og konsekvensen av narkotikapolitikken, forteller Nafstad.

- Narkotikalovgivningen i Norge er svært gjennomgripende. Det handler ikke bare om at narkotika er forbudt og straffbart å omsette og bruke. Men når staten har sagt at noe er forbudt, blir de som bruker narkotika også kategorisert som kriminelle og uønskede.

- Det har betydning for hvordan de blir behandlet og hva folk tillater seg overfor dem som de ikke tillater seg overfor andre.

Hvilke sosiale posisjoner du har, avgjør også din hierarkiske plassering i det offentlige rom. Det er mulig å ha en høy sosial posisjon innenfor et område, men lav posisjon i samfunnet ellers.

- En rusbruker kan i så måte ha høy posisjon i rusmiljøet, selv om den sosiale posisjonen ellers er lav. Disse posisjonene er med på å forme de narkomanes bilde av seg selv og samfunnet rundt.

Steder til overs

Selv om rusmisbrukere opplever å bli jaget bort fra Slottsparken, kafeer og paradegaten Karl Johans øverste del, betyr det ikke at de ikke finner steder å oppholde seg. De tar byen i bruk. Rommene de tar i bruk er imidlertid spesielle typer rom.

- Rommene som er tilgjengelig for de uønskede personene er de uønskede rommene. Trafikkøya midt i motorveien, rundkjøringen, små skjul på Oslo S.

- Rom som ikke har klare definisjoner på hva de skal brukes til og som ikke brukes av andre. Ofte får rusbrukerne også være i fred der, men slett ikke alltid, sier Nafstad.

Ekspert på sine områder

I tillegg skaper de åpne rusmiljøene sine egne rom i allment brukte offentlige rom, som for eksempel i nederste del av Karl Johan. De tar et område i bruk som de selv definerer hva skal brukes til, og som de har kontroll og styring over.

Slik blir de eksperter på å ta i bruk rommene. I disse rommene blir de også eksperter på andre områder, som for eksempel på å tigge, finne billig mat og god dop.

Samtidig møter de motstand i samfunnet, ettersom rommene gjerne har en annen tiltenkt bruk.

Verdien av anerkjennelse

Anerkjennelse fra mennesker rundt oss er et grunnleggende behov vi alle kjenner på.

Dette er også viktig for rusbrukerne. De vet imidlertid hvordan folk ser på dem og at de er stigmatiserte.

- Rusbrukere blir minnet på sin mangel på anerkjennelse nesten daglig. Gjennom å lage lover og definere hvem som er kriminelle, er det staten som lærer de narkomane og samfunnet rundt hvilket bilde vi skal ha av dem, mener Nafstad.

Bakgrunn:

Ida Nafstad [disputerte](#) for doktorgraden ved Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo 7. februar 2013, med avhandlingen *Et anstendig menneske. Møter mellom rusbrukere og det offentlige rom i Oslo*.